

CAZUL SANDU: ROMANELE LUI ANTON HOLBAN DIN PERSPECTIVA TULBURĂRILOR DE PERSONALITATE

Justyna TEODOROWICZ

Universitatea „Adam Mickiewicz” din Poznan

Abstract: *In the present article we propose an interdisciplinary analysis of Anton Holban's novels. Being an example of modern Romanian fiction, focused on inner experiences, Holban's work has a pronounced psychological character and, thus, can become an object of study for psychology and psychiatry. We propose an interpretation of the writer's novels from the point of view of personality disorders. In our opinion, the protagonist has some characteristics described as symptoms of obsessive-compulsive personality disorder (OCPD), also referred to as obsessional personality or anankastic personality. We discuss several categories of these characteristics, such as uncertainty and lack of self-confidence, excessive vulnerability, self-analysis, control, excessive attention to details and judging everyone with one's high moral standards. We focus on those aspects of the narrator's personality which are the expression of his relation to himself and to other people, as we consider it extremely important. Our point is not to make a psychiatric diagnosis of Holban's protagonist, but rather to suggest the possibility of using some data offered by psychology, psychopathology and psychiatry to interpret the writer's work. This could shed some light on behavioral mechanisms that can be observed in both fictional character and Anton Holban himself, regarding the autobiographical aspect of his prose. On the other hand, we believe that literature can be a source of inspiration for science and, as such, help us on our way to understanding the human being.*

Keywords: *Anton Holban, obsessive-compulsive personality disorder, interpersonal relations, control, uncertainty, rigidity*

Legăturile dintre literatură și științele medicale, mai ales cele concentrate pe sănătatea psihică și mintală a omului, sunt un fenomen cunoscut de mult timp. Relația reciprocă dintre domeniul literelor și cel al medicinei a fost observată de numeroși specialiști în psihologie și psihiatrie, în frunte cu Sigmund Freud. Părintele psihanalizei a fost de părere că autorul unei opere literare este un bun cunoscător al secretelor minții umane:

The description of the human mind is indeed the domain which is most his own; he has from time immemorial been the precursor of science, and so too of scientific psychology. (...) Thus the creative writer cannot evade the psychiatrist nor the psychiatrist the creative writer... (Freud 38-39)

Romanul modern, orientat spre universul interior, spre sondarea adâncurilor conștiinței, se pretează la o lectură interdisciplinară, studiul psihicului plasându-se în centrul de interes atât al științei literaturii, cât și al științelor medicale. În această categorie se încadrează și opera lui Anton Holban, care oferă o gamă vastă și variată de cazuri de conștiință, devenind un obiect de studiu potențial pentru psihologie și psihiatrie. În articolul de față propunem un studiu analitic al naratorului romanelor holbaniene din punctul de vedere al tulburărilor de personalitate.

Prin personalitate se înțelege „configurația paternurilor răspunsurilor comportamentale (...), caracteristică unei persoane, o totalitate care este de obicei stabilă și predictibilă” (Buzdugan 45). În cazul unor abateri severe de la această configurație, când „trăsăturile de personalitate sunt rigide și maladaptative, producând afectare funcțională și suferință subiectivă” (Buzdugan 45), avem de-a face cu o tulburare de personalitate. După opinia noastră, protagonistul operei lui Holban prezintă anumite trăsături care se numără printre simptomele tulburării de personalitate obsesiv-compulsive (TPOC), denumită și personalitate obsesională (Popa, Buicu, Ardelean 112) sau personalitate anankastă (Lăzărescu, Bumbea 74). Dorim să precizăm că această tulburare nu trebuie confundată cu tulburarea obsesiv-compulsivă (TOC), care se caracterizează prin obsesii și compulsi ritualice (Andrașoj, Ziarko 284), de exemplu compulsiile spălatului pe mâini.

Tulburarea de personalitate obsesiv-compulsivă se manifestă, în general, printr-o „nevoie exagerată de autocontrol atât în plan personal, cât și interpersonal, datorită unor strategii cognitive bazate pe o rigoare extremă, meticulozitate și perfecționism” (Popa, Buicu, Ardelean 112). În definiția TPOC, ca în cazul oricărei tulburări de personalitate, sunt luate în considerare trăsături constante ale personalității datorită cărora se poate descrie raportarea la sine, raportarea la alte persoane, funcționarea socială și raportarea la lumea umană în general (Lăzărescu, Bumbea 75). Pentru a pune diagnosticul, există mai multe sisteme de criterii, precum și instrumente de investigare. Totuși, niciunul dintre ele nu este exhaustiv; fiecare poate fi util pentru a surprinde un element important al profilului unei tulburări de personalitate (Lăzărescu, Bumbea 93). De aceea, pentru necesitățile acestui articol, dintre factorii luați în considerare în diagnosticarea TPOC i-am selectat doar pe cei care sunt aplicabili naratorului romanelor lui Anton Holban, lăsându-i deoparte pe cei pentru care nu avem date suficiente ca să formulăm vreo opinie. De exemplu, printre caracteristicile persoanelor care suferă de tulburarea de personalitate obsesiv-compulsivă se numără zgârcenia față de sine și de alții, precum și incapacitatea de a arunca lucrurile uzate, chiar dacă acestea nu au nicio valoare materială sau sentimentală (Lăzărescu, Bumbea 91-92). Este imposibil

de constatat dacă protagonistul holbanian prezintă astfel de trăsături, dat fiind că textul romanelor nu conține nicio informație în această privință.

În articolul de față vom prezenta aspectele personalității personajului-narator care exprimă raportarea lui la el însuși și pe cele care se manifestă în relație cu ceilalți (mai ales cu femeile), deoarece le considerăm extrem de revelatoare.

Nesiguranță și neîncredere în sine, problematizarea limitelor personale

În ceea ce privește raportarea la sine, „[a]nankastul se resimte inconsistent, nesigur de sine, confuz structurat, neunitar și vag delimitat” (Lăzărescu, Bumbea 85). Credem că aceste caracteristici se potrivesc perfect eroului lui Holban. În primul rând, Sandu subliniază deseori faptul că este alcătuit, parcă, din mai mulți oameni, că există în firea lui anumite contradicții. „Am de atâtea ori impresia că nu sunt un singur om, ci sunt în fiecare clipă altul, și între ei nu există nicio legătură. (...) Îmi aduc aminte de întâmplările de altădată ca și cum ar fi ale altuia” (Holban, *O moarte* 220), mărturisește naratorul. În altă parte comentează:

Nu credea că mă interesează... (...) Și o idee nouă îmi fulgeră; cum să nu aibă dreptate, când eu însumi, cu o lună mai înainte, n-aș fi crezut că mă interesează! Când apropiam cele două imagini ale mele de la o distanță așa de scurtă, nu mai pricepeam nimic. Și atunci mă întrebai șovăind: oare sunt normal? (*O moarte* 123)

Nesiguranța de sine este și ea un motiv recurent în romanele holbaniene. În *O moarte care nu dovedește nimic* Sandu se plânge: „[S]unt laș, mic, nesigur de ce fac și de ce simt” (102). În *Ioana* citim: „[T]emperamentul meu nu este în stare de nicio certitudine, orice definiție mi se pare în același timp posibilă și imposibilă, și n-am încredere în mine” (187). Îndoiala și lipsa de încredere constituie, deseori, un obstacol în realizarea unor sarcini sau planuri:

Și când Ioana mă învinovățește că nu am încredere în ea și că i-am distrus orice fericire, infiltrându-i îndoiala și oprind-o de la orice decizie, fărâmițându-i avântul, gândesc că are dreptate, căci într-adevăr așa e firea mea pe care o aplic tuturor și mie îndeosebi, și mă împiedecă să izbutesc ceva până la capăt. (195)

Nesiguranța are un efect deprimant asupra psihicului personajului-narator: „[A]m impresia că mi-e bolnav tot sufletul din pricina nesiguranței, și aceasta e cauza că orice se transformă pentru mine în cataclism” (*O moarte* 304).

Sandu are și senzația unei delimitări neclare, care se manifestă, după opinia noastră, prin străduința continuă a protagonistului de a stabili elementele care îl deosebesc de ceilalți oameni, printr-un „instinct de a [se] diferenția” (*O moarte* 39):

Oamenii vorbesc tot timpul. (...) Legând toate vorbele din timp de o lună te-ai crede într-un haos. Te-ai îndoii de pretenția noastră de a te crede organic și de a-ți da limite. Ar trebui să degajezi – imensă dificultate – ceea ce-ți aparține personal de ceea ce e omenesc. (...) Nu mă interesează prin ce semăn cu alții, ci prin ceea ce difer. (*O moarte* 44)

Fragmentul citat indică ceea ce unii cercetători numesc o „preocupare pentru o delimitare artificială, rigidă” (Lăzărescu, *Bumbea* 76), considerând-o una dintre caracteristicile tulburării de personalitate obsesiv-compulsive.

Vulnerabilitate excesivă

Din cauza neîncrederii în sine, nesiguranței de sine persoanele care suferă de tulburarea de personalitate obsesiv-compulsivă sunt foarte vulnerabile (Lăzărescu, *Bumbea* 85). Este ușor de observat că Sandu se simte rănit în orgoliul lui din orice motiv:

Mă doare dacă iubita mea, vorbind cu mine, nu mă ascultă atent, dacă mă întrerupe cu o preocupare streină, dacă privește mai multă vreme pe un al treilea care vorbește cu noi. Nu e nevoie de fapte însemnate, o nuanță care nu-mi convine mă distruge. (*Jocurile* 28)

Să se simtă atins, este suficient ca partenera să fie preocupată, temporar, de ceea ce el consideră neinteresant:

Într-o zi n-a venit: a fost la nunta unei prietene. Mi-a povestit a doua zi toată petrecerea, cu entuziasm pentru dans, invitați și muzică. La toate reflexiile mele nu mai era așa de atentă ca de obicei. Citisem o carte, nu m-a întrebat de impresiile pe care le-am avut. (...) M-am enervat că nu mai eram luat în seamă și prefera, în locul discuțiilor intelectuale, flecărelele mahalalei. Ca să fiu sincer, m-a durut mai ales petrecerea la care se amuzase fără mine. (*O moarte* 28)

Pentru naratorul holbanian, orice detaliu poate provoca o ranchiună îndelungată față de iubita lui. „Eu nu uit niciodată nimic” (3), declară Sandu, simțindu-se „disperat și umilit” (2) din cauză că Dania, plecată în străinătate, nu-i răspunde la scrisori. Și continuă: „Oricât am fost mai pe urmă de prieteni,

oricât de bine ne-am simțit împreună, țineam minte că Dania mă umilise odinioară” (3). Protagonistului holbanian îi e frică să nu pară ridicol. Acest sentiment apare în fiecare dintre cele trei romane. În primul, tânărul Sandu ezită cum ar trebui să inițieze cunoștința cu cele trei fete care îl atrag. „Mă temeam ca prima mea mișcare să nu fie ridicolă” (*O moarte* 21), mărturisește. În *Ioana* declară fățiș că ar prefera să renunțe la iubire decât să se facă de râs: „[F]rica de ridicol e mai presus de dragoste. N-aș suporta nimic pentru Ioana, prin care să devin spectacol amuzant” (193). Și concludă: „[A]ș prefera să mă omor decât să fiu ridicol” (220). În *Jocurile Daniei*, naratorul se simte astfel mai ales din cauza lipsei de vești din partea iubitei: „Mă simțeam ridicol că existența mea este legată de o imagine de la care nu primeam nici o veste, și nimic nu proba că era ceva între noi” (62).

Cei cu personalitate obsesională nu suportă niciun fel de critică (Rowland, Jainer, Panchal 367). Și aceasta este una dintre trăsăturile eroului holbanian care se manifestă, mai ales, în relație cu Ioana. Discutând cu Sandu de la egal la egal, ea îi reproșează, de exemplu, că, fiind prea explicit (adică subliniind cât de mult a făcut pentru ea), îi strică plăcerea primirii din partea lui unor dovezi de afecțiune. În răspuns, partenerul o califică drept „ingrată” (221).

Tendință la autoanaliză și la hipercontrol

Persoanele care suferă de tulburarea de personalitate obsesiv-compulsivă se străduiesc să exercite control atât asupra lor însele, cât și asupra fiecărui aspect al vieții:

Autoobservarea, autoanaliza hiperreflexivă și tendința continuă de a avea totul sub control sunt o caracteristică de bază a TPOC. În perspectiva raportării la o activitate acestea se manifestă prin tendința de a prevedea totul, a avea în vedere și a ține cont de cât mai multe aspecte posibile ale realității în derulare. Nu e vorba doar de o luciditate crescută, tensionată, ci de orientarea nesigură a subiectului față de ceea ce se întâmplă, față de prezentul ce articulează trecutul de viitor. (...) Nesiguranței interioare se adaugă acum îndoiala, incertitudinea privitoare la realitatea dată, așa cum este ea recepționată, sintetizată și previzibilă. (...) Persoana obsesivă trebuie să verifice sistematic, fără oprire, pentru a se asigura că totul este sub control. Această atitudine poate fi considerată ca o formă de hiperreflexie. Autocontrolul hiperreflexiv al obsesivului se referă mai ales la comportamentul său, desfășurându-se de la nehotărârea începutului la îndoiala ruminativă asupra rezultatelor. (Lăzărescu, Bumba 87)

Acest extras din *Patologie obsesivă* descrie câteva caracteristici ale persoanelor cu TPOC, toate prezente, după opinia noastră, la personajul-narator al lui Anton Holban. Sandu se supune unei autoanalize permanente în detrimentul spontaneității:

Mă întreb dacă eu aș fi în stare de o asemenea dăruire totală, fermecătoare, ce face fericit și pe cel de unde pornește și pe cel către care pornește. Întotdeauna, sub orice inițiativă a mea, cea mai spontană posibilă, surprind și instinctul de a mă analiza. (*O moarte* 137-138)

O perfectă autocunoaștere fiind, totuși, imposibilă, asistăm la neconținute plângeri ale naratorului, nemulțumit de ineficacitatea eforturilor sale: „Mă duc cu mine și nu mă cunosc, cu toate că mă observ cu o grijă migăloasă și trudă inutilă. Vreau să pricep pe alții! Mă mir cum pot suporta să târâi cu mine, pretutindeni, pe mine străinul” (*O moarte* 44). Și în altă parte:

De când mă știu am încercat să citesc în mine. Mi-am analizat durerile în mijlocul lor, și acum, cu toate acestea, mă află în fața mea ca în fața unui străin. Nu știu cum sunt și nu știu cât e de mare suferința mea. (*O moarte* 113)

La protagonistul holbanian se poate observa o dorință puternică de control, atât asupra lui însuși, cât și asupra realității în general:

În clipele cele mai apropiate de Ioana nu-mi pierd pe tovarășul meu interior, care controlează toate gesturile. Poate asta o face să spuie că „n-am iubit-o”, dar acest obicei intim îl aplic pe toate fenomenele înconjurătoare (*O moarte* 226).

Dorința de control se traduce la Sandu și prin evitarea situațiilor neprevăzute care îl surprind, care îi cer o reacție spontană. Acest aspect al personalității lui se manifestă, printre altele, în momentul întoarcerii Daniei în țară după o absență îndelungată:

Un telefon neașteptat: „Eu sunt, Dania, m-am întors!” Nu știam ce să spun și nu se potrivea să fiu la telefon atât de încurcat. M-am scuzat mai târziu: „În momentul acela nu mă gândeam decât că sunt nebărbierit și că nu pot să-ți vorbesc așa”. Prețiozitate nepotrivită între doi iubiți care nu s-au văzut de atâta vreme. (*Jocurile Daniei* 2)

Cu toate că Sandu așteaptă cu nerăbdare un semn din partea Daniei, plecată în străinătate, întoarcerea ei bruscă și neașteptată nu-i provoacă

bucurie, ci nedumerire. Totodată, eroul își dă seama de faptul că lipsa lui de naturalețe, atitudinea artificială pe care o adoptă auzind vocea Daniei nu este o reacție potrivită după o despărțire atât de îndelungată. Fragmentul citat dovedește cerebralitatea naratorului care își autoanalizează și autocenzurează neîncetat gândurile și acțiunile.

Naratorul romanelor holbaniene se străduiește, evident, să controleze și (sau, poate, mai ales) viața iubitelor sale. Vrea să știe tot ce le privește, cum își petrec timpul când nu sunt cu el, ce le preocupă. Dorința aceasta este satisfăcută cu ajutorul scrisorilor sau – în cazul Daniei – convorbirilor telefonice. „De la Irina îmi vin scrisorile la dată fixă, așa cum hotărâsem acasă” (18), citim în *O moarte care nu dovedește nimic*. Lucrul a fost, deci, stabilit după voința protagonistului, ceea ce îi dă senzația de control. Neliniștea începe când scrisorile nu vin și devine torturantă atunci când în viața femeii apare un alt bărbat. Permanentă analiză a evenimentelor la care nu poate fi martor, închipuirea, cu cele mai mărunte detalii, a diferitelor scene – clipele petrecute de Irina sau Ioana în altă parte, cu alți parteneri sau chiar a propriei sale înmormântări dovedește dorința nestăpânită a eroului de a-și controla orice fațetă a existenței. Este o dorință atât de mare încât Sandu, absolut conștient de inutilitatea eforturilor imaginației sale, nu renunță, totuși, la acest „balet pe nisipurile mișcătoare ale fanteziei” (Călinescu 63); dimpotrivă, pune din ce în ce mai multe întrebări, formulează ipoteze noi, înmulțește variante posibile. „[N]u interpretez în multe chipuri pentru a-mi găsi scuze, ci numai dintr-o necesitate organică” (226), explică naratorul *Ioanei*, ceea ce dovedește caracterul compulsiv al acestor analize.

În ceea ce privește tendința de a prevedea totul, pomenită de autorii *Patologiei obsesive*, semnificativă este scena întâlnirii dintre Sandu și Irina după căsătoria acesteia cu alt bărbat (sublinierile sunt ale noastre):

... luam parte la scenă și în același timp *observam*, eram în același timp, după obiceiul meu, actor și public (...). Mai întâi *mi-am preparat* intrarea. Când mă va vedea pe neașteptate, orice izbucnire de a ei va fi mai sinceră. *Contam* pe surprindere. (...) M-a găsit însă de îndată ce a intrat și n-a avut nici o tresărire. Efectul meu fusese ratat. (...) O simțeam transformată. Cum *prevăzusem* altfel întâlnirea noastră, rămăsei deconcertat și-[mi] simții capul vâjâind. Totuși, făceam reflexia cu oarecare dispreț: „I-a făcut un palton nou, ridicol. Dar pălăria o cunosc.” Voi să-mi spun gândul ca un început al *pedepselor ce trebuiau să vină* (...). Am început să plâng nenorocit într-un colț al camerei. Știu însă că și în clipele acele groaznice *îmi dam seama* de mine și de ceilalți. Era perversitate. De altfel, luciditatea în astfel de clipe poartă numele de perversitate. (...) Știu că *gândeam* atunci, în același timp, că aș fi putut să-mi rețin firea de aș fi voit, dar mă lăsam

în voia nervilor *ca să impresionez*. (...) Vocea mea dezolată, *tot pentru efect* s-a adresat Vanei, peste capul Irinei: „O să mă omor!” Mulți spun la necaz vorba asta ce nu angajează la nimic, nimeni nu are timpul însă, în momentul acela, să se întrebe de e adevărată. Eu am reflectat limpede: „Asta desigur n-o voi face-o!” Căci eram mereu dublu. (*O moarte* 125-127)

În scena citată naratorul, incapabil să accepte cu resemnare despărțirea definitivă de Irina (și, în consecință, pierderea controlului asupra ei), alcătuește în mintea lui un scenariu după care trebuie să se deruleze convorbirea lor. Finalul prevede întoarcerea Irinei la fostul amant, deși acesta nu este îndrăgostit de ea. Avem, deci, de-a face cu manipulare și control, însoțite de o luciditate extremă.

Cu toate aceste eforturi de a supraveghea orice aspect al vieții, Sandu rămâne pradă a îndoielii. El nu este sigur de nimic, începând cu propriile lui stări psihice. „[R]edevenisem același (...), nesigur de sentimentele mele, ezitând, voind să amân orice hotărâre definitivă” (129), citim în *O moarte care nu dovedește nimic*. Naratorul din *Jocurile Daniei* nu pare a fi evoluat; se autocaracterizează în același fel:

Sunt un om complicat, sau ca să spun mai puțin favorabil despre mine, încurcat. Nimic nu se rezolvă simplu. Pentru o chestiune neînsemnată, am nesfârșite ezitări. Nu mă pricep să merg pe drumul drept, ocolesc. Gădesc mai multe mijloace posibile și nu mă pricep ce să aleg. (...) Multe artificii pentru cel mai mic gest. Nu mă pricep să limpezesc, „da” sau „nu”. Fac o paranteză, căci un gând nou s-a intercalat, totdeauna conținând în el un chin... (*Jocurile Daniei* 28)

Cea mai mare îndoială este legată de sfârșitul tragic al Irinei. Sandu niciodată nu va putea constata cu certitudine dacă iubita lui a fost capabilă de a se sinucide din cauza lui, ceea ce ar transforma-o, cum sugerează Iulian Băicuș, „într-o eroină de tragedie”, asemănătoare cu cele din opera lui Racine, sau dacă moartea ei a fost rezultatul unui accident.

Len Sperry constată că indivizii cu tulburarea de personalitate obsesiv-compulsivă „se bucură prea puțin de viață” (9). Același lucru spune Sandu, pe care natura lui prea analitică, prea critică îl împiedică să fie pe deplin fericit:

Niciodată n-o să pricep exact ce se numește fericire, așa aspectul ei variază după om și după clipă. Parcă e valul superb care se întinde până la mine și se destramă înainte de a detalia toate farmecile din el. (*O moarte* 154)

Și deoarece îmi pun atâtea întrebări, este un motiv suficient să mă conving că dragostea mea nu e extraordinară, dar aceste întrebări le-aș aplica oricărui eveniment ce s-ar întâmpla cu mine, pentru că este o caracteristică a minții mele de a nu savura în voie o clipă de fericire, fără ca în același timp să o examinez, să-i precizez limitele, să mă doară încetarea ei fatală în viitor. (*O moarte* 194)

Preocuparea excesivă pentru detalii

Despre persoanele care suferă de TPOC se spune că sunt oamenii „detaliilor”, preocupați cu ele atât de mult încât „nu văd pădurea de copaci” (Sperry 362). În diagnosticarea TPOC, acest criteriu se referă, de obicei, la realizarea unor proiecte, imposibilă, uneori, din cauza concentrării excesive pe detaliile în detrimentul viziunii de ansamblu. În cazul lui Sandu este vorba de crearea unei imagini, de înțelegerea unei persoane sau a unui fenomen. Naratorul holbanian, crezând că tocmai detaliile spun cel mai mult și pot trăda adevărul, este extrem de atent la orice. Străduindu-se să creeze o imagine unitară a Irinei, se pierde în mulțimea de amănunte:

Când acum mi-e așa de neprecisă imaginea Irinei, ce va trebui să fie mai târziu! Dar poate că și în fața oamenilor, ca în fața unui tablou sau a unei simfonii, pentru a pricepe ceva, ai nevoie de o anumită distanță. Numai atunci se estompează anumite detalii ca să nu mai ai decât o impresie armonioasă de ansamblu. Mai târziu voi uita detaliile, nu mă vor mai interesa, sau nu le voi mai găsi interesante. Acum întârzii mereu asupra lor, nu pot degaja nimic din mulțimea lor, și nu fac decât să-mi măresc suferința. (*O moarte* 83)

Și în altă parte a aceluiași roman: „Cu cât mă gândesc mai mult, cu atât se multiplică detaliile și văd mai puțin clar. E dureros că sufletul omenesc este așa de lipsit de consistență” (19). Să amintim că sentimentul inconsistenței este unul dintre simptomele TPOC.

Scrupulozitate morală, rigiditate

Indivizii cu personalitate obsesională sunt descriși ca fiind excesiv de conștiincioși și inflexibili în ceea ce privește moralitatea, etica sau valorile; totuși această scrupulozitate nu este legată nici de contextul cultural, nici de apartenența religioasă (Lăzărescu, Bumbea 91). Prin urmare, un astfel de individ îi judecă pe ceilalți după standardele sale înalte și rigide, ceea ce duce la lipsa de emotivitate și empatie.

Naratorul romanelor holbaniene este și el foarte exigent față de iubitele sale. Însuși faptul de a exprima o opinie care stă în contradicție cu principiile

lui provoacă uimire și nemulțumire. În privința respectării normelor sale etice Sandu este intransigent (sublinierile noastre):

Unul din cele mai puternice sentimente pe care le aveam era acel al cinstei (...), pe care-l *împingeam la exces*, și pentru care aveam toate scrupulele. De aci, o veșnică *persiflare a moravurilor celorlalți* și de cele mai multe ori *dezgust*. (...) Nu admiteam deci nu numai necinstea fățișă, dar nici aranjamentele cele mai nuanțate care sunt în obiceiul celor mai cinstiți dintre noi. (*O moarte* 39)

La sugestia din partea Irinei că, pentru ea, el s-ar putea abate de la principiile lui rigide, Sandu reacționează vehement. Nu înțelege cum „atâtea discuții fuseseră zadarnice” (39) și se simte înșelat, considerând toată înțelegerea dintre ei o farsă. Astfel, o greșeală anulează valoarea relației întregi.

Unul dintre motivele pentru care naratorul le critică pe Irina și pe Ioana este faptul că amândouă sunt, după părerea lui, foarte influențabile. Această trăsătură este socotită de el tipic feminină. „Ce ușor era influențată, femeie prin excelență”, exclamă Sandu referindu-se la Ioana, adăugând cu dispreț că „toată cultura și inteligența nu serviseră la nimic” (174). Iarși, un cusur (care, de altfel, nu este decât opinia lui) neagă celelalte calități ale partenerei. Cea mai mare „vină” a celor două femei, este, evident, infidelitatea lor, cu toate că au avut relații cu alți bărbați *după* despărțirea de Sandu. Protagonistul holbanian le pune întrebări constante care, începând cu un „cum ai putut”, nu satisfac doar curiozitatea lui, ci devin reproșuri torturante și dovedesc lipsa de înțelegere din partea lui. Atitudinea lui Sandu, care declară fățiș că doar marea și muzica bună îi provoacă un extaz adevărat, nealterat de spiritul lui critic, o face pe Ioana să comenteze amar: „Mă întreb uneori dacă ești om. Am iubit o mașinărie. Oricât de subtilă ar fi, îi lipsește singurul lucru care interesează în dragoste: umanitatea” (305).

Satisfacerea standardelor înalte ale unei persoane cu TPOC este atât de grea încât cele din urmă pot avea relații destul de bune doar cu cei care sunt ori foarte îngăduitori și răbdători, ori au personalitate pasivă, dependentă. Asemenea persoane evită conflicte, caută ajutorul altora în privirea deciziilor și nu-și contrazic partenerei (Rowland, Jainer, Panchal 367). Așa este Irina: supusă, ascultătoare, devotată lui Sandu. Acesta o consideră mediocră, superficială în părerile ei despre artă sau literatură, lipsită de inteligență și, în general, incapabilă de gânduri profunde și chiar de instincte puternice. „Cuvintele ei, uneori mari, nu-mi făceau iluzii și nu le luam decât ca rezultatul unei logici șubrede. (...) Niciodată n-am văzut-o contrazicându-mă numai din pricina unei judecăți proprii” (63), observă naratorul. Văzându-i lipsuri

intelectuale, bărbatul o educă, adoptă față de ea o „poziție paternalistă” (Vrabie).

Prezentul, (...) vedeam, era cu desăvârșire sacrificat. Nu mai puteam spune niciun cuvânt altei fete fără să întâmpin lacrămile Irinei. (...) Încercai cel puțin ca acest prezent să fie cât mai copios: citeam împreună tot timpul, vizitam expozițiile și respiram melancolia parfumului de tei de pe bulevarde, îi dam sfaturi cum să se îmbrace, cum să râdă, cum să-și ție capul, cum să se coafeze. (*O moarte* 27)

În ochii protagonistului, Irina este lipsită și de voință proprie:

Irina era cu cineva, cu oricine, numai să nu rămână singură. (...) [D]epindea de cel care i-ar fi poruncit. Singură nu avea forță. Oricine îi putea da o opinie. Când protestam, se scuza: „Ai dreptate! Vezi că nu mă gândisem!” De altfel, imediat ce mă întorceam, îmi reluam toate drepturile. Sclavajul ei total reîncepea fără gândul vreunei împotriviri. (*O moarte* 72)

Treptat, influența lui Sandu asupra Irinei, însoțită de dispreț, devine din ce în ce mai mare. El o tratează ca pe un „[aluat] moale căruia îi putusem da orice formă” (125). Unii cercetători văd în atitudinea naratorului o expresie a unui egoism „patologic, al bărbatului pentru care viața Irinei (...) nu contează decât atâta vreme cât este necesară capriciului său” (Florescu 46).

Faptul că Sandu o tratează pe Irina ca pe o ființă fără voință, că o critică pentru lipsa de opinii ei proprii, de exemplu în domeniul literaturii, nu îl împiedică să se simtă nemulțumit când femeia are vreo inițiativă a ei, mai ales dacă, în consecință, el o pierde din vedere. Și aceasta este o dovadă a dorinței naratorului de a-și controla partenera și de a o forma după preferințele lui. Tentativele lui Sandu de a o educa pe Irina, de a împărtăși cu ea cunoștințele lui literare sau gustul muzical nu rezultă din intenția de a face din ea o intelectuală independentă, ci o ființă supusă voinței lui, formată după preferințele lui. Altfel spus, părerile „proprii” ale femeii trebuie să se potrivească cu opiniile protagonistului.

Concluzie

Analiza fragmentelor celor trei romane scrise de Anton Holban permite să distingem anumite trăsături caracterologice și tendințe comportamentale ale personajului-narator. Cu toate că multe dintre acestea se potrivesc cu ceea ce psihopatologia consideră a fi simptomele tulburării de personalitate obsesiv-compulsive, nu se poate constata cu siguranță dacă Sandu suferă de o astfel de tulburare. În primul rând, datele de care dispunem, nu sunt complete, unele

aspecte ale vieții protagonistului nefiind discutate în proza holbaniană. În plus, trebuie luat în considerare faptul că Sandu din *O moarte care nu dovedește nimic* este foarte tânăr, așadar și imatur. Prin urmare, comportamentul lui se poate datora, în parte, prelungirii psihismului adolescentin. În afară de acestea, întâmpinăm dificultăți la nivelul științei înseși. Trebuie să ținem cont de faptul că există diferite clasificări de tipuri de personalitate și tot timpul apar niște clasificări noi, lucru observat de Karl Jaspers în faimoasa lui lucrare (1: 435) și actual în continuare, cu toate că de la publicarea *Psihopatologiei generale* au trecut peste o sută de ani. Mai mult decât atât, unele trăsături caracteristice ale personalității obsesionale pot apărea și în alte tulburări de personalitate (Vasiliiu 70), ceea ce face orice categorizare mai dificilă. În fine, este greu de stabilit unde trece granița dintre ceea ce este considerat normal și ceea ce se crede a fi patologic. Recurgem, iarăși, la opinia lui Sigmund Freud care a constatat că

... the frontier between states of mind described as normal and pathological is in part a conventional one and in part so fluctuating that each of us probably crosses it many times in the course of a day. (38)

Cercetătorii mai subliniază faptul că tulburările de personalitate „sunt considerate nu doar în varianta lor gravă, care permite o încadrare nosologică ci și în perspectiva tranziției spre normalitate. În acest caz, se vorbește de «persoane accentuate» sau particulare” (Lăzărescu, Bumbea 75). Altfel spus, problema delimitării dintre un stil de personalitate (care este adaptabil) și o tulburare de personalitate (care este rigidă) rămâne deschisă (Popiel, Zawadzki 254).

Ideea noastră nu este, deci, să-i punem lui Sandu un diagnostic psihiatric. Am dori să sugerăm, în schimb, că, interpretând romanele holbaniene, ne putem servi și de datele oferite de psihologie, psihopatologie sau psihiatrie. O astfel de lectură ar putea pune lumina asupra mecanismelor comportamentale ale naratorului lor, dar și ale lui Anton Holban însuși, dat fiind că opera lui are un pronunțat caracter autobiografic. Pe de altă parte, credem că literatura poate să fie o sursă de inspirație pentru știință și, ca atare, să ne ajute în drumul nostru spre cunoașterea omului, ambiție mare a autorului în discuție.

Bibliografie

Băicuș, Iulian. *Dublul Narcis*.

<http://ebooks.unibuc.ro/filologie/Baicus/cap2a.htm>.

- Buzdugan, Cătălina. „Tulburările de personalitate – granița dintre normalitate psihică și psihoză.” *Revista Practica Farmaceutică* 7, 1 (2014): 45-48.
- Popa, Cosmin Octavian, Gabriela Buicu, M. Ardelean. „Tulburarea de personalitate obsesiv-compulsivă, abordată prin psihoterapie cognitiv-comportamentală.” *Acta Medica Transilvanica* II, 1 (2012): 112-113.
- Călinescu, Alexandru. *Anton Holban. Complexul lucidității*. Iași: Editura Albatros, 1972.
- Andrałojć, Marta, Michał Ziarko. „Obsesyjno-kompulsyjne zaburzenie osobowości.” *Zaburzenia osobowości. Problemy diagnozy klinicznej*. Ed. Cierpiałkowska, Lidia, Emilia Soroko. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2017. 277-289.
- Florescu, Nicolae. *Divagațiuni cu Anton Holban*. București: Editura Jurnalul Literar, 2001.
- Freud, Sigmund. *Writings on Art and Literature*. Stanford: Stanford University Press, 1997.
- Holban, Anton. *Jocurile Daniei*. https://drive.google.com/file/d/0BxL9M-N33roOU2tmU2c0NXJGcjA/view?resourcekey=0-u0_5NiDVFP5J0W5XMUT2zA
- Holban, Anton. *O moarte care nu dovedește nimic. Ioana*. București: Art, 2008.
- Jaspers, Karl. *General Psychopathology*. 2 vols. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 1997.
- Lăzărescu, Mircea, Ovidiu Bumbea. *Patologie obsesivă*. București: Editura Academiei Române, 2008.
- Popiel, Agnieszka, Bogdan Zawadzki. „Diagnoza zaburzeń osobowości: wybrane metody i modele diagnostyczne.” *Roczniki Psychologiczne* XX. 2 (2017): 247-264.
- Rowland, Tobias A., Ashok Kumar Jainer, Reena Panchal. „Living with Obsessional Personality.” *BJPsych Bulletin* December 2017: 366-367.
- Sperry, Len. *Tulburările de personalitate din DSM-5. Evaluare, conceptualizare de caz și tratament*. București: Editura Trei, 2018.
- Vasiliu, Dan. „Tulburarea de personalitate obsesiv-compulsivă din perspectiva factorilor de personalitate în sanogeneză.” *Revista de Studii Psihologice* 3 (2016): 67-87.
- Vrabie, Diana. „Metamorfozele personajului romanesc în scrierile lui Anton Holban.” *Limba Română* XIV, 1-3 (2004).